लोकसत्ता
4 more publications

Add comment Like 0 Tweet 0 g+1

मळा माणुसकीचा!

खां द्यावर अडकवलेला पट्टा सरकवत त्याने ती रिकामी हातगाडी ढकलत आणून उभी केली. दिवसभराचे कष्ट त्याच्या चेहऱ्यावरून निथळत होते. सैलशी अर्धी चड्डी, आतल्या शर्टवर चढवलेलं 'कॅमल स्कीन'च्या रंगाचं जुनाट जाकीट, उघड्या शर्टमधून डोकावणारे छातीवरचे पांढरे केस, डोक्यावर व चेहऱ्यावर पांढऱ्या केसांचं अस्ताव्यस्त जंगल आणि त्यामध्ये खुलून दिसणारा त्याचा तांबूस गोरा रंग... हे सारं कधी... त्याच्या रुबाबदार ...क्तिमत्त्वाची साथ देत होतं. उजवा हात उंचावून त्याने मला सलाम केला. 'बाबा, क्या आज बहोत ज्यादा मेहनत हुई?' त्याला बोलतं करण्यासाठीच मी प्रश्न विचारला. 'ये तो रोज की मेहनत है साब!' तो हसत उत्तरला. 'आता घरी जाणार का? कुठे आहे घर तुमचं?' मी विचारलं. 'साब, यही पटरी के पास रहता हूँ...' माहीम स्टेशनच्या पूर्वेकडे हात दाखवून तो म्हणाला. 'रात्रीचे दहा वाजले आहेत. आणि माझी सून माझी जेवणासाठी वाट पाहत असेल...' सुनेबद्दलची आपुलकी त्याच्या शब्दांतून जाणवत होती.

'साब, मै भी लीडर था... सोशल वर्कर था मै! पार्टी का काम करता था मैं. सत्येन मोरे के साथ... अहिल्याताई के साथ. नाम सुना है आपने इनका?' त्याने मला विचारलं. 'मोरे साब आमदार थे धारावी के. बहुत काम किया है मैंने उनके साथ!' म्हातारा आता आठवणींच्या विश्वाची सफर करायला निघाला होता... 'बहुत काम किया है मैने साब... बहुत काम किया. कम्युनिष्ट पार्टी मे था मै!'

माझंही कुतूहल आता चाळवायला लागलं होतं. किती बरे वय असेल या म्हाताऱ्याचं? 'अस्सी और उपर दो साब!' ८२ वर्षांचा हा म्हातारा या वयातही भरलेली हातगाडी ओढतो? रिकामी हातगाडी जराशी बाजूला हलवायची म्हटली तरी नाकी नऊ येतात; आणि हा म्हातारा आज या वयात...?

'साब जब तक कर सकता था- किया लोगों के लिए और भूल भी गया.' आजही स्वतःच्या कष्टांवर दोन वेळची रोजीरोटी कमावतो, हे सांगताना त्याला अभिमान वाटत होता.

खरं तर मी त्याला रोज पाहत असे. पण त्या दिवशी त्याच्याबरोबरच्या संभाषणाने मला बुचकळ्यात टाकलं होतं. मी त्याला अधिक बोलतं करण्याच्या प्रयत्नात लागलो. राजपरमेश्वर अय्यर असं नाव ठासून सांगणारा तो- कामाच्या शोधात येणाऱ्या अनेकांसारखाच सुमारे ५० वर्षांपूर्वी मुंबईत दाखल झाला. गाठीशी

स्वतःबरोबरच अय्यरने आपल्या वस्तीतल्या साऱ्यांना तेथे वसवलं. येथे राहणं जरा जिकिरीचं होतं. रोज भांडणं, मारामाऱ्या होत. अय्यर गुंडांना पुरून उरे. परंतु तीन महिन्यांनंतर तेथेही महापालिका नावाचे संकट उभे ठाकले. काही कळायच्या आत झोपड्यांवरून बुलडोझर फिरला. वस्ती जमीनदोस्त झाली. संसार उघड्यावर पडले. अय्यरने आणि त्याच्याबरोबरच्या झोपडीवाल्यांनी आपला मोर्चा पुन्हा धारावीतल्या मूळ जागेकडे वळवला. तेथे आता उंच इमारत उभी ... अय्यरने तेथेच पुन्हा वस्ती वसवण्यास सुरुवात केली. झोपड्या तोडण्यासाठी फौजफाट्यासह आलेल्या विभाग अधिकाऱ्याची कॉलर पकडून जाब विचारणाऱ्या अय्यरवर पोलिसांच्या लाठ्या बरसल्या. अय्यरची रवानगी लॉकअपमध्ये झाली. आठ दिवस गजाआड काढलेल्या अय्यरला तुरुंगातल्या जगाची ओळख झाली.

लॉकअपमध्ये जाऊन आलेल्या अय्यरची वट चांगलीच वाढली होती. पालिका अधिकाऱ्यांनी अय्यरला बोलावून घेतलं. अय्यरच्या वाढलेल्या वटमुळे म्हणा किंवा रस्त्यावर उघडे संसार पडलेल्या झोपडीवाल्यांची दया आल्यामुळे म्हणा, खाडीतल्या दलदलीमध्ये झोपड्या बांधण्यासाठी अधिकाऱ्यांनी मुभा दिली. नवी वस्ती आकाराला आली. परोपकारी अय्यरमुळे अडल्या-नडलेल्याला वस्तीने आसरा दिला. झोपड्यांची संख्या वाढली, वस्ती मोठी झाली. वस्तीचं पुढारीपण आपसूकच अय्यरकडे आलं. राजकीय पक्षांचे कार्यकर्ते निवडणुकीच्या काळामध्ये अय्यरच्या घरी पायधूळ झाडू लागले. अंतःकरणामध्ये प्रस्थापितांच्या विरोधात बंडाची ठिणगी पेटलेल्या अय्यरला मात्र कामगारांचा, गरीबांचा लाल बावटा खुणावू लागला. वस्तीमधल्या गरीबांच्या संकटप्रसंगी धावून येणारे धारावीचे आमदार कॉ. सत्येंद्र मोरे यांचं बोट धरून अय्यर कम्युनिस्ट चळवळीमध्ये सक्रीय झाला. कम्युनिस्ट पक्षाच्या वरळी येथील 'जनशक्ती' कार्यालयात त्याची ये-जा सुरू झाली. आपल्या वस्तीला आमदार कॉ. सत्येंद्र मोरे यांचं नाव देण्याची इच्छा पक्षाच्या नेत्यांकडे त्याने व्यक्त केली. परंतु पक्षाच्या जिवंत असलेल्या नेत्याचे नाव देण्यास पक्षाने परवानगी नाकारली. अय्यरचं मन खट्टू झालं. परंतु आपल्या वस्तीला आपल्या पक्षाच्या- गरीबांच्या पक्षाच्या

बांधलेल्या छोट्या गोदामाचा ताबा धारावीतल्याच एका स्वामीदादाने जबरदस्तीने घेतला होता. अय्यरच्या निःस्वार्थ, परोपकारी सेवेबद्दल आस्था बाळगणाऱ्या वरदाभाईकडे शब्द टाकण्याचं स्वाभिमानी अय्यरने टाळलं आणि निराश मनःस्थितीत त्याने बडोद्याचा रस्ता धरला. तेथे त्याचे नातेवाईक होते. दोन मुले व एका मुलीला सोबत घेऊन तो एका झोपडपट्टीत भाड्याने राहू लागला. मुंबईतला भंगारचा धंदा त्याने तेथेही सुरू केला.

एके दिवशी ...क्रितच घडलं. झोपडपट्टीच्या जवळच असलेल्या उच्चभ्रू वस्तीमध्ये राहणारा 'साहेब' अय्यरच्या दाराशी आला. आपल्या मुलाचं लग्न अय्यरच्या मुलीशी व्हावं, ही आपली इच्छा त्याने अय्यरच्या कानावर घातली. आश्चर्याच्या धक्क्यातून स्वतःला सावरत अय्यरने नम्रपणे नकार दिला. शासनात मोठ्या पदावर असलेल्या 'साहेबा'ने अय्यरची समजूत काढली. अय्यरने नाराजीनेच संमती दिली. लग्न लागलं. दोन महिन्यांनी अय्यरची मुलगी आली ती रडतच. तिची व अय्यरचीसुद्धा फसवणूक झाली होती. असाध्य आजाराने पीडित नवऱ्याशी तिचा संसार होणे अशक्यच होतं. परंतु अय्यरने तिला नवऱ्याची सेवा करत जीवन जगण्याचा सल्ला दिला. दोन वर्षांतच अय्यरच्या जावयाने जगाचा निरोप घेतला. गरीबांच्या पारदर्शक दुनियेमध्ये वावरलेल्या अय्यरला उच्चभ्रूंच्या पडदानशीन विश्वाचं एक वेगळंच दर्शन घडलं होतं. विषण्ण मनःस्थितीत अय्यरने मुंबईला परतण्याचा निर्णय घेतला. धारावीमध्येच माहीम पूर्वेकडच्या रेल्वेलाइनलगतच्या मोकळ्या जागेत अय्यरने आपल्या पहिल्या बायकोपासून झालेल्या मुलांना घेऊन बिऱ्हाड थाटलं. थोड्याच काळात आश्रयाच्या शोधात असलेल्या निराधार ख्रिश्चन महिलेशी दुसरं लग्न करून अय्यरने नवा डाव मांडला. वर्षे गेली. पहिल्या बायकोपासून झालेल्या मुलांची अय्यरने लग्ने करून दिली. दोन्ही मुले तुलसी पाइप रोडवर फूटपाथवर झोपड्यांमध्ये राहू लागली. आपल्या विधवा मुलीचं लग्नही अय्यरने मद्रासमधल्या गावी करून दिलं.

मोर्चात अटकही होई. परंतु धडाडीचा कार्यकर्ता म्हणून लौकि... प्राप्त केलेल्या अय्यरला याचा अभिमान वाटे.

नियतीने मात्र अय्यरची परीक्षा पाहण्याचा चंगच बांधला होता... अय्यरच्या दुसऱ्या पत्नीला हृदयविकाराचं निदान झालं. उपचाराच... खर्च ऐकून अय्यर हबकला. ही मोठी रक्कम उभी करण्यासाठ... वणवण करणाऱ्या अय्यरला कुणीतरी मुख्यमंत्र्यांना भेटण्याचा सल्ला... दिला. मंत्रालयाचे उंबरठे झिजवत अय्यर एकदाचा मुख्यमंत्र्यांपर्यं... पोहोचला. अय्यरची तळमळ व प्रामाणिकपणा मुख्यमंत्र्यांच्य... हृदयाला भिडला. त्यांनी थोडीथोडकी नव्हे, तर पाच लाख रुपयांच... घसघशीत रक्कम मुख्यमंत्री निधीतून अय्यरच्या पत्नील... उपचारांकरिता मंजूर केली. अय्यरला अखेर आशेचा किरण दिसल... होता. अय्यरने प्रयत्नांची शर्थ केली. परंतु येथेदेखील नियतीसमो... त्याला हात टेकावे लागले. अय्यरची ही सहचारिणीदेखील डा... अर्ध्यावर सोडून निघून गेली.

उतारवयात आई व बाप अशी दुहेरी भूमिका पार पाड... अय्यरच्या नशिबी आले. आयुष्यामध्ये दोन वेळा विधुर होणं नशिब... आलेल्या राजपरमेश्वर अय्यरच्या दोन्ही पत्नींचं आजारपणा... अचानक निघून जाणं चटका लावणारं होतं. पण मला तर अय्यर... ओळखणाऱ्या एकाने अय्यरची पत्नी गेल्याच वर्षी रेल्वे अपघाता... मरण पावल्याचं सांगितलं होतं! मी त्याबद्दल अय्यरला विचाराय... ठरवलं. तेव्हा तो म्हणाला, 'साब, वो मेरी बीवी नहीं थी! सिर्फ मे... साथ रहती थी! ये लोग उसको मेरी बीवी समझते थे. और मैने ... कभी इन्कार नहीं किया!' आता आश्चर्य वाटण्याची माझी पाळ... होती. चार-पाच वर्षांपूर्वी एक म्हातारी फिरत फिरत अय्यरच्य... फुटपाथवरच्या धंद्याजवळ आली... अय्यरने तिची आस्थेने चौकश... केली. त्या निराधार वृ... महिलेला आश्रयाच... गरज होती, ... ओळखून अय्यरने तिला आपल्या झोपडीत आश्रय दिला...

Subscribe Clip < Page 26 of 32 > Search